

dominik smole

ANTIGONA

(odlomak) Antigona je učula da je njen brat učinio smrtni zločin i da će biti osuđen na smrť. Želi da ga spasi, ali je ona učinila to samo da se osuđe na smrť.

Nestanite bezumní snovi, nestanite divljá smutnjo mrtvoj
[noćnih] snovidjenjasa. To nije istina, to su snovi, to je laž! Nije istina, nječas
Hoću da se vratim u beži dan obasjan svetlošću
hoću da se vratim u živu čvrstu stvarnost! [sunca], a
Daj mi kneže, daj mi živu, čvrstu stvarnost! [sunca]
KREON

Vraćam ti je princezo! Nepromjenjeno verna je u
[ljubavi].
Hej, pažu! Gde je paž? Vatru, vatru u ognjište! [molja]

(Kreon odlazi)

ISMENA
Svetlijkom jasnosti osvetli tu crnu smutnju, Antigona,
ja sam s tobom. Ne, sama sam u olujnoj noći i ne oponazam
ne znam, ne znam, ne znam. [znam].
O, isuviše pametni da verujemo u nebo, moj strahovit obljaj
isuviše slab i da verujemo sebi, onda bi usklađivao u mrtvoga.
Gde sam ustvari i ko sam? Zar zaista je mrtava? [mrtva]
(ulazi Paž) no moj oži mogućnost mrtvog

PAŽ
Molim, princezo, Antigone još nema. [otvara u posluh
A trube će skoro na počinak zvati, i nešto nešto
Bojem se za telo i bojem se za dušu.

ISMENA
Ona, ona, uvek samo ona! Ni reči više o njoj! [oži se
— Nema je kažeš, nema je još? [otvara i odvaja se
[mene nema?

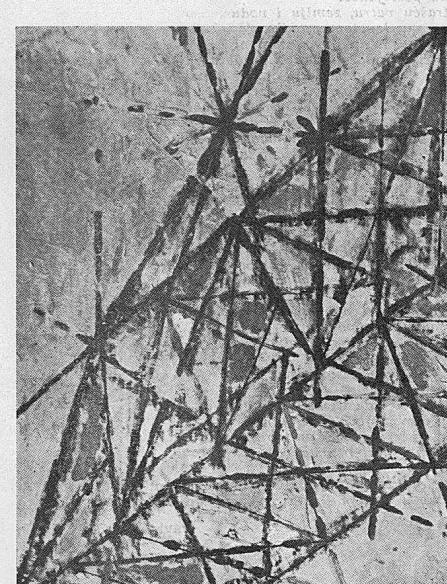
PAŽ
Nema. Bio sam kod nje, one strane zida, [otvara i odvaja se
na progoni je straha, samo traži, traži jedos mrtvog.
A već je pao mrak. Sastavim crni mrak, mrtvog
zaštitnički diktator te spava na učesnicu.

ISMENA
Samo traži, traži i ničeg se ne boji? Ah, ti smešni... [mali paž]
I ona ništa ne zna, ruke su joj prazne kao nama.
Otkud zna Antigona što skriveno je meni?

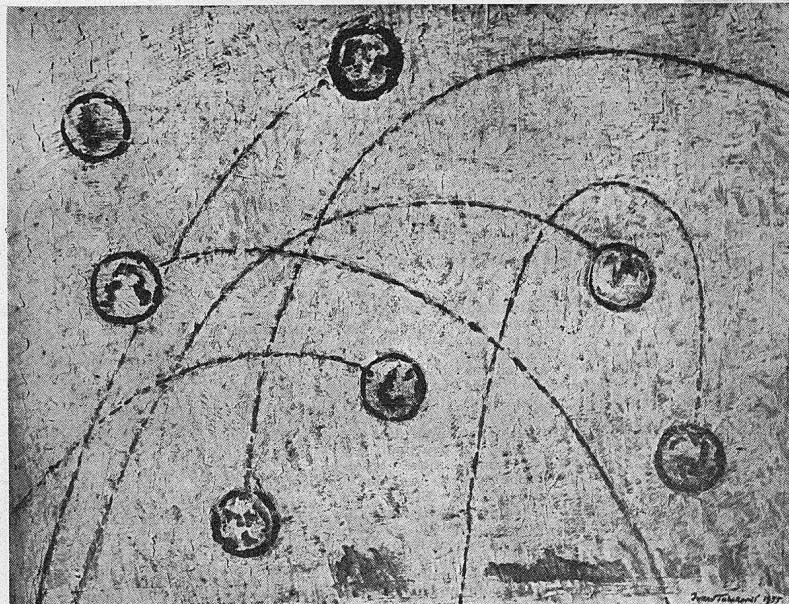
PAŽ
Ne znam. A verujte joj, princeza, kao što verujem jojmu
svakog dana sve je bliže cilju. [otvara i odvaja se
I mislim: već ga vidi, samo ga dohvati mora.

ISMENA
Dete bezbržno, okrunjeno sjajem, samo svetlo, sjajno!
Neka te bogovi sačuvaju pred časom sumnje i straha!
Staza do cilja strašni pad je pažu! [otvara i odvaja se
Istina nije istina, jer na našem dištu, oži se
Prožire je strah.
Ja se bojam, ti smešni mali paž, ja se bojam,
staće meni istina?

PAŽ
Cega se plaštite?

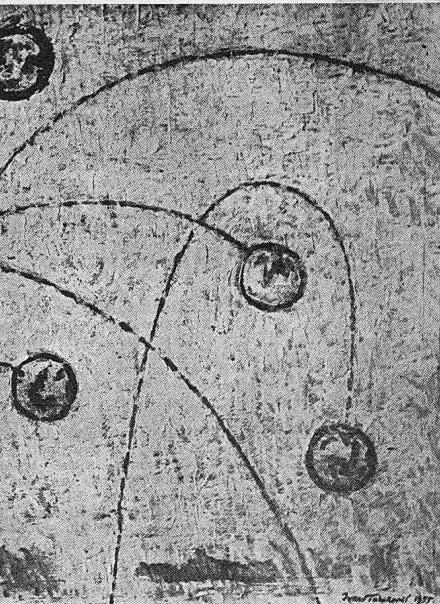
igra gravitacije, 1955

Ivan Tavaković

Konstrukcija, 1959

Ivan Tavaković

Evo, velika nakaza neznanja ceri mi se u lice.
Neprestano i pravo u lice. Nakaza krvice i nakaza
[neznanja].

ISMENA
Kao nejaka grlica u rukama čovečjim drhtiš.

Otvori oči. I sanjav te ružne sne.

Ne sanjav više. Otvori oči.

PAZ
Sklonite te vaše čiste, duge prste!

Sklonite ih molim..

Mali, lenonokosi..

PAZ

Srcu cu prijeti, da početom toplim

da blagom kretnjem uspomene u zaborav vrata.

O, evo svetlosti! Nestao je crni dan, trenutak ovaj ga

je izbrisao.

Sve znam, sve znam, princezo, čisto je sve jasno, i

[sve tako lako].

Dajte mi i drugu ruku! Sve znam! Dajte mi je brzo!

Požurimo presvetla! Brzo, brzo!

Izmuciće te je prerani ružni san.

Smiri se! [sve tako lako].

PAZ
Ni trenutak više ne ostajemo ovde! Brzo!

Natrag njoj, zauvek njoj! Ostavimo sve, podjimo!

Ničeg se ne plašite, hrabar sam i jak!

Nisam više mali paž, igračka vetrova zlobnih!

Zatvoreni očiju, presvetla, zatvoreni očiju nači

[ćemo Polineika].

Već je na dohvatu ruku!

Brzo, molim, brzo!

Dvije ruke je to da ih imam, ali i dvije ruke da ih
dovoljno dobro dođe.

PAZ
ISMENA

Pusti me bezumnice! Kuda, bludiš, ovesti se dete!

Pusti ruke, probudi se, pusti me! Gde je ovde živ?

Upomoć, ljudi!

(Paž se sruši s licem u dlanovima.)

Uzasi Stražar.)

STRAŽAR

Gospodjo?

Odlaži bedo, odlaži!

(Stražar odlazi)

Eto, otišao je! Bio je dobar i otišao je. Ustanj i ti

decade lazenokosi, zar ne vidiš da je otišao. Nestao je.

Sve je to zabluda. Ustanj i ti. Luda zabluda,

ni trunke istine u njoj više nema.

Previše je to za nas pažu mali, umorni smo, zar ne?

Govimo stavi glavu. Namučili su nas tek prohujali

[dani], lanenokosi, zar ne?

PAZ

Postoji li Polineikes, gospodjo, zar ne da postoji?

ISMENA

Ne znam. Nismo srečni. Ne znam.

PAŽ

O, bezumno nadanja pomoći!
Zbogom gospodjo. Otići moram, dakle, sam.
Uvek sam znao da moram sam. Sam i bez pomoći
moram naći izbavljenje.

Bogovi neka vas čuvaju gospodjo!

ISMENA

Vrati se mali pažu. Kuda ludač! Pažu, čuj!
Vratiti se pažu, pažu, pažu!
Ljudi! Smesta ovamo svi moji bližnji!
Vratite pažu, vratite mi ga smesta!
Shvatam! Sve je jasno! Antigona, sestra moja, krv
[moje krvi]

Ukrala mi ga je, primamila ga sebi, općinila
ga čarotivim bljeskom svog pogleda!

(Ulaži Teirezias)

Smesta mi ga vratiti! Paž je moj, razumeš starče.
Paž je moj!
Ukrala mi ga je, kako ču bez njega? Vratiti mi ga u
[moy dlan].
Kako ču bez paža medju tim zidovima?
Opsenila ga je ludom misli,
neznano, bezmrnom misli!
Ona sama je... ču me, proroče, već dugo ta sumnja
uznemiruje mi glavu, ona sama je...

TEIREZIAS

Reci, reci sam! Istina je reci!

ISMENA

Ona sama je... luda!

TEIREZIAS

Da rekla si! Istina je, istina, istina.

(Ulaže Kreon i Haimon)

ISMENA

Gospodaru, pobegao je. Bio je tu kao čisti dragi
[kamen], tu u mom dlanu, još ovaj čas, čini mi se još ovaj
liten. Općinila ga je, oduvukla ga je na onu stranu zidova,
u predele gde mene nema.
Ona je luda, gospodaru, ona je luda.

(Tišina)

KREON

Da. Nažalost. Odavno to znam. Ali osetljivost
i žurba jedna drugu lome. Bol je manji, udarac
[blaži kad obasja ga plamen sopstvenog saznanja. Ne plati
više. Ne boj se, vratiti ti paža. A što se tiče nje, Antigone:
Bolesna je ljubimica mog srca. Možda će joj se
svetli zrak razuma vratiti, ali sada moram
(sreem što krvari u jadu) da razglasim Tebi i čitavom
Antigoni iz roda Edipovog pomrači se um.
I jedino što učiniti mogu je da od svih samilost
i strpljenje za nju izmolim, jer ja sam samo kralj
[i nemam snage
da ugasim žestoki oganj u kom sagoreva.

HOR

I tako Antigoni pomrači se um. Niko na ulici joj ne
otpozdravlja, na dvori u velikom zaobilaze je luku,
[a služinčad
joj se pri susretu potisnuje.

Za stolom kao pastorka je tiha, niko ništa je ne pita,
nikom reči ne uzvraca.

Ostutna je i kao da je nema, brzo obrok svoj pojede
i bez pozdrava ode.

Primajući se samo da nad misli svojom uporno bdi
i da kaže Edip, otac njen, dokuči hoće sve do kraja.
A kad jutro bijesne, odi i sama kraj severnih je
zidina, tamo gde tek ponekad zasiđa sunce, gde
[životinja nema

i samo osamljena mahovina umornko krijevica sveta
oplakuje.

A kad noć ispruži svoje kandže nad gradom, vraća se
[iskoro satrvena,

ali ipak užvišena, na postelju se sruši, i tek je
[petlovi jutra
opomenu, da svetla misao u daljini verno i nestrpljivo
čeka,

Sa slovenačkog rukopisa preveo
Petar ZOBEC

DOMINIK SMOLE (1898-1968) je 24. VIII. 1928. godine u Ljubljani. Svoje novele najviše je objavljivao u „Besedi“ i mariborskim „Novim obzorjima“. Smoleov književni prvenac je roman „Črni dnevni u beli dan“ za koji je dobio Prežuhovu nagradu 1959. mariborske izdavačke kuće Obzorja. Po motivima ovog romana režiser Boštjan Hladnik će još ove godine početi da snima film.

Godine 1958. Smole je dobio prvu nagradu za dramu „Popotovanje u Korandomiju“ na konkursu Slovenskog narodnog pozorišta u Ljubljani. U ovom istom godinu je napisao je još i drame: „Igrice“, „Groteska brez odmora“ i „Antigona“ iz koje ovde objavljujemo jedan odломak. Smoleova „Antigona“ je u režiji mladog Franca Krizaja, inscenaciji Janeza Bernika, i interpretaciji pozorišne grupe „Oder 57“, doživeila svoju premijeru 8. IV. 1960 u Ljubljani u Viteškoj dvorani Krizanke.

FILM NADE I OBEĆANJA

Jedna eksplozija i jedno bekstvo. Bekstvo u slobodu, pomalo nestvarnu, pomalo neizvesnu, čak neodečivanu i nekako čudno zamagljuju, ali ipak slobodu. Bekstvo ljudi različitih po svemu: po nacionalnosti, po društvenom položaju, po mentalitetu, po shvatnjima elementarnih dogmi sveta i života, po veličini i neveličini ideja. I smrt dvojice, čoveka i čoveka, (i da li čovek i čoveka?) isto tako divergentno determinisanih, okarakterisanih, suprostavljenih. To bi otrplike bila bleda slika finala jednog filma, zatčudo filma našeg, filma ratnog i filma o ratu, (i da li samo o ratu?), koji je i pokrenuo na ova razmišljanja. Upućeni svakako pogadjaju: reč je o Prežuhovom delu „Pet minuta raja“.

To bežanje iz „raja nadčovekovog“ u prostranstvo stražnje i stravito „letenje“ dvojice ne-pomirljivih u čudesnom, bratskom zagrljuju smrti, epilog je (možda ne baš tako logičan?) jedne duge, prepregnute dramsko-filozofske uvertirice koja obavezuje na razmišljanje, rasudjivanje i poređenje, koja u krajnjoj liniji, može ali ne mora, postati i povod jednom obuhvatnjem estetskom generalisaju na teme stare koliko i umetnost o kojoj je ovde reč. Jer, ne radi se o problemima koji su postavljeni ili nisu postavljeni, koji se mogu ili ne mogu rešiti, radi se naprosto o principima koji su bezuslovno moraju poštovati. O principima na kojima su upravo bazirana mnoga saznanja i mnoge istine, mnogi usponi ali i mnoge zablude.

Nadrealizam, groteska, eksprešionistički humanizam? Možda ponešto, od svega toga, možda sve zajedno, probiran i probroano, komponovano i ukomponovano, možda samo privid, obmanba, surrogat nešto što bi trebalo i što bi moglo da bude. Možda. Ali to u ovom slučaju i nije bitno, bar ne prevashodno bitno, kako bi po nekom ortodoksnjem kritičarskom peru valjda moralio biti. Važna je ovde eksprešija, izraz umetnika (ne jednog!), literarna i vizuelna, dramska i likovnodramična, jedne odredjene ideje, jednog odredjene prosede, začetnih i u vodenju po trnovitim ali već mnogo puta gaženim putevima jedne eksplorativne teme, jednog beskrajno zahvalnog ali ne i osobito novog područja. Da se razumemo: tema se ne nameće ali tema obavezuje, ona ne obezbeđuje

ali ona uslovjava, njeni motivi i postulati najčešće orkestriraju domaći njenih varijacija. I ima li zato nečeg lepeša i pozitivnijeg do konstatovati da se na temeljima jedne dobre, stare teme radja, da se upravo već rodilo, nešto donesle novo, novo domaću u smislu tretmana putokaza, nešto što svojom specifičnom bojom i aromom odudara od onog na što smo već bili pripremljeni i što smo, budimo iskriveni, s rezervom očekivali. Rezultat svakako utoliko efektniji i utoliko više dostojan naše pažje.

Ali, generališući ovako, ne zapadamo li možda u onu istu grešku koju smo već gore pomenuli, u grešku ortodoksijske jednog preujedicanog sistema, u grešku mehaničkog nivelašanja i razvrstavanja koje granči (to slobodno možemo reći) sa nekontrolisano — neznačajkim „transziranjem“ umetnosti. I skoro — nasiljem nad umetnošću. Zato ostavimo namah konstatacije i pokušajmo da se približimo uslovjenosti nijehovim. I možda, elementima jedne analize koja ne pretenduje na apsolutističku sveobuhvatnost ili olimpijsku nepriskosnovenost.

Pamtim još revoluirane komentare onih (u izvesnom smislu ne baš tako nekompetentnih!) koji u Prežuhovom delu nisu videli umetnost. Koji su se smatrali izneverenim, obnemaljivim čak, lišenim stvarnog života i stvarnih ljudi, koji su negirali istinstost jedne filozofije, ispravnost jednog stava, dubinu jednog ubedjenja. Ubedjenje životnog i umetničkog. Čudno zaista. Tražeći istinu o umetnosti, oni su zaboravljali da potraže i ono što tako nepretenciozno nazivamo u metničkom istinom. Govoreći o opereti i kitu propuštalju su da progovore nešto i o humanizmu i poziciji. Vatreno se busajući u grudi, pravili su neiscrpna poređenja, vraćajući se čak (o čudu!) i do leljuvih sličica koje su ugledale svetlost projektorata tamo negde, u doba kafe šantana, u zadimljenim salama Grand-keafe na bulavaru de Kapusin. I sve to u slavu stvarnosti, u slavu života!

Neka mi bude oproštena jedna digresija koja se u ovom momentu ne mogu odreći. Jedno poređenje koje možda naizgled i nije tako neophodno. Činjenica je da je film kao jedan odredjeni fenomen, u jednom odredjenom momentu, proistekao (a da li je drukčije i moglo biti?) iz fotografisanja

stvarnosti, iz pokretnе fotografije prirode i života. I, gledajući sa aspekta našeg današnjeg, niko ne može poreći Luju Limijeru za sluge da su njegove kinematografske slike bile odraz realnog života. I ma koliko one danas izgledale krajnje uprošćene i jednostavne, one su bile i ostale klasični primjeri na kojima se i kroz koje se veoma plastično očrtavaju profil čoveka, koji je pokazivao izvanrednu sposobnost uočavanja i odabiranja stvari, i više od toga, koji je znao i imao da uzbudi. I niko takode ne može poreći notornu činjenicu da su principi kinematografije tada, i tako postavljeni, ostali u mnogome važećim i do danas. Ali, tokom dece-nja, kinematografija je dobila jedan nov atribut: atribut umetnosti, koji je, analogno drugim umetnostima, prevažilazio očrtavanje i prikazivanje za račun ideje, umetnikove subjektivne vizije, filozofske nadgradnje pa, ako hoćete, i eksprešije. Zato, mi možemo ne privlačiti stavove i interpretacije, pogledi i filozofije, ali ne možemo ignorisati subjektivne preokupacije niti izražajne ili stilističke specifike.

Zivot je stvarnost. Nisu li to već pomalo preterano potrzane reči, pomalo prostituisano geslo apologeta jednog beskompromisnog, jednog nametljivog utilitarizma? I nije li smešno, upravo pubertetski naivno, potzati Limijera, prizivati u pomoć dobronomerne ali neuke pionire jednog još neuključenog razdoblja i na njihovim krikim, nesigurnim pokušajima raspredati pritu o vremenu sadnjenju, o vremenu našem, o vremenu kinamerama i vistavizma, o vremenu Viscontija i Bergmana, Renesa i Trifa, Bulajčića ili Preñarara? I makako ova pitanja zvučala ironično, gotovo paradoksano, upravo smo videli da su ona akutne i bitna i danas.

Počelo je sa logom. Stravično, naturalistički, gotovo dokumentarno, „Zebre“ i vešala, žice, osmatračnice i bajonet. Ambijent uzbudjujući, istinat, ljudski. Potresan i uverljiv. Sve je to zaista tako bilo, tako okrutno i tako užasno. Pa ipak, taj ceo uvodni deo Prežuhovog filma bio je za mene po najmanje umetnost. Ničeg tu nije bilo što već ranije nije vidjeno, ničeg osobenog, posebno nadahnutog, što bi otkakalo od poravnate kritičeve uglađene korektnosti. I tako, sve do onog farnoznog momenta kada obez-

(nastava na četvrtostoj strani)

Ivan Tabaković